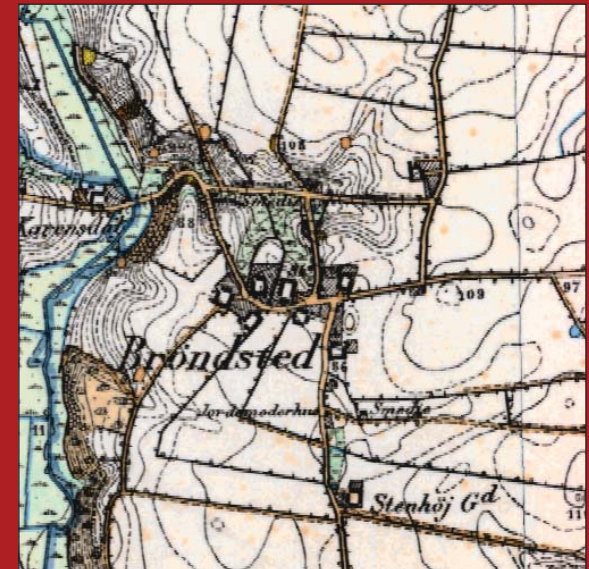

BRØNDSTED

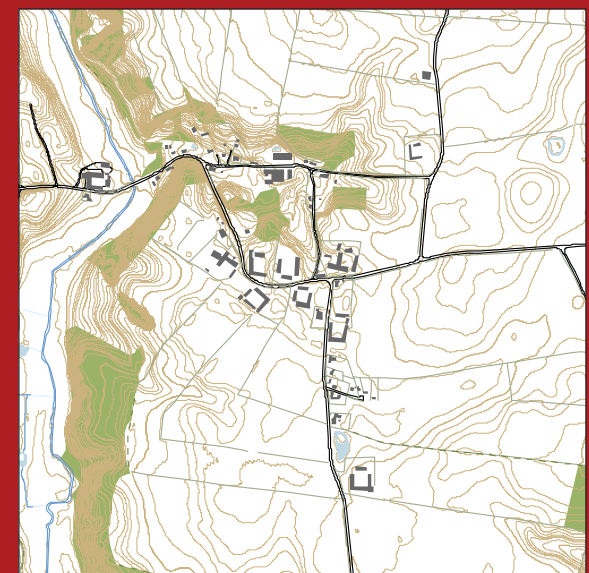

Frodig og idyllisk. Sådan opleves landsbyen Brøndsted, en samling gamle gårde fra 1700-tallet omgivet af små huse af vidt forskellig oprindelse og uden hække imellem. Flere af de seks gårde, der i dag danner landsbyens kerne, er velbevarede eksempler på østjysk byggeskik med kampestenssokler og "blank mur" i røde tegl.

Naturen omkring Brøndsted kort beskrevet af naturvejleder Steen Hedrup: "Et enestående område. De fugtige enge her ved Rands Fjord vrimler med kildevæld, 400.000 år gamle kiselaflejringer og frodig natur. På markerne omkring fjorden kan man om vinteren opleve store flokke af sangsvaner".

En beboer i Brøndsted skriver til kommunen: "...Ingen gadelys. Her er naturligt mørkt, så vi kan nyde stjernehimlen...". "Vi kender naboer/genboer (nogle mere end andre), og holder øje med hinandens ejendomme."

Læs hvad borgerne skriver til kommunen om landsbylivet på www.vejle.dk/planer

Redegørelse

Oplevelsen af landsbyen

Brøndsted ligger i et meget kuperet og smukt landskab på kanten af en slugt. Det er en meget grøn landsby præget af skræntskov og mange store træer i haverne. 6 ud af 9 gårde er i forbindelse med udskiftningen i 1773-78 blevet liggende i landsbyen. Landsbyen består af en gård-del langs Fruetoften mod syd og en hus-del ud, der ligger nede i dalen og på skråningerne nord for denne. De to dele er adskilt af et stort græsningsareal med spredte grupper af løvtræer. Landsbyen udgør et meget bevaringsværdigt miljø, og er sårbar over for bebyggelse og anlæg.

Bygningerne

Hørregårds stuehus fungerede som landsbyens skole fra 1909 til 1967. Stuehuset er i dag indrettet til Brøndsted-centret (esoterisk filosofi, terapi og forskning) og fremstår velbevaret. Husene i dalen og på skrånningen er af meget varierende alder og udformning, fra bindingsværk med stråtag til små parcelhuse, men er med to markante undtagelser velholdte. Placeringen af husene virker meget tilfældig, og der er kun lave, eller slet ingen, hække rundt om haverne, hvilket er en stor kvalitet. På Fruetien 13 og 6 ligger nogle store lagerhaller, der tidligere har været lager og værksted for et større

Fruetoften 16

Brøndsted set fra luften. Til højre i billedet ses Skærup ådal

tømrerfirma. På grund af de mange træer virker de ikke så skæmmende, selvom de afviger fra skalaen i resten af landsbyen.

Gårdene har næsten alle præg af østjysk bygge-

skik med kampestenssokler og rødt murværk med mange detaljer. Mange af længerne har alvorlige sætningsskader og mangler vedligeholdelse. De fleste af gårdene drives fortsat som landbrug. En enkelt er dog indrettet til socialpædagogisk opholdssted.

Fruetoften 13. Eksempel på Østjysk Byggeskik

Fruetoften 17 har et stuehus i bindingsværk og pigstensbelagt gårdsplads og er meget velbevaret. Nr. 19 har et nyistandsat stuehus, mens længerne er i dårlig stand. Nr. 15 er et meget velbevaret og velistandsat længehus, opført som skole i 1857. Hørretvej 5 er meget velbevaret både i stuehus og længer. Længerne er kalket i en rød farve med hvide gesimser omkring porten, der skærer op i taget. De to vestligst beliggende gårde på Fruetoften er i dårlig stand, men er vigtige for landsbyens miljø.

Stuehusene ligger overvejende mod nord uafhængigt af forholdet til vejen. Længerne er fritliggende eller bygget sammen til to- eller trefløjede anlæg.

Grønt areal i landsbykernen

Alle stuehusene er fritliggende og oftest ældre end længerne. Haverne er som nævnt præget af store træer, især lind, kastanje og ask. Nogle af dem står så tæt på bygningerne, at de kan have forårsaget sætningsskaderne.

Landsbyens miljø

Det kuperede terræn og de mange grupper af træer giver en helt særlig (landsby)stemning. Det centrale græsningsareal er en vigtig del af landsbyens åbne og naturnære miljø. Det samme er de levende hegn langs Fruestien og Karensdalsvej. Mod vest åbner vuet sig op mod Skærup Ådal.

Landsbyen i landskabet

Brøndsted landsby ligger centralt i sit ejerlav på kanten af sidedal til Skærup Å, der danner naturlig grænse mod vest og munder ud i engene langs Spang Å og Rands Fjord mod syd. Ådalens skræn-

ter er skovklædte og danner et større sammenhængende område med bondeskov kaldet Brøndsted Skov. I østlig forlængelse af Brøndsted Skov fortsætter det skrånende terræn, men her er bondeskoven delvis opdyrket og, lodderne markeres af diger vinkelret på Rands Fjord. Her ligger resterne af et stærkt forstyrret voldsted, "Herregården".

Landsbyens muligheder

Flere bygninger har allerede fået nye funktioner. Med den naturskønne og samtidig centrale beliggenhed er der gode muligheder for at finde nye anvendelser for tidligere landbrugsbygninger. De store, tomme haller på Fruestien kunne evt. erstattes med nogle mindre huse tilpasset bebyggelsesstrukturen i området. Derimod er det vigtigt, at der ikke inddrages nye arealer til udstykning.

Fruetoften 17

Levende hegn og træer præger bybilledet

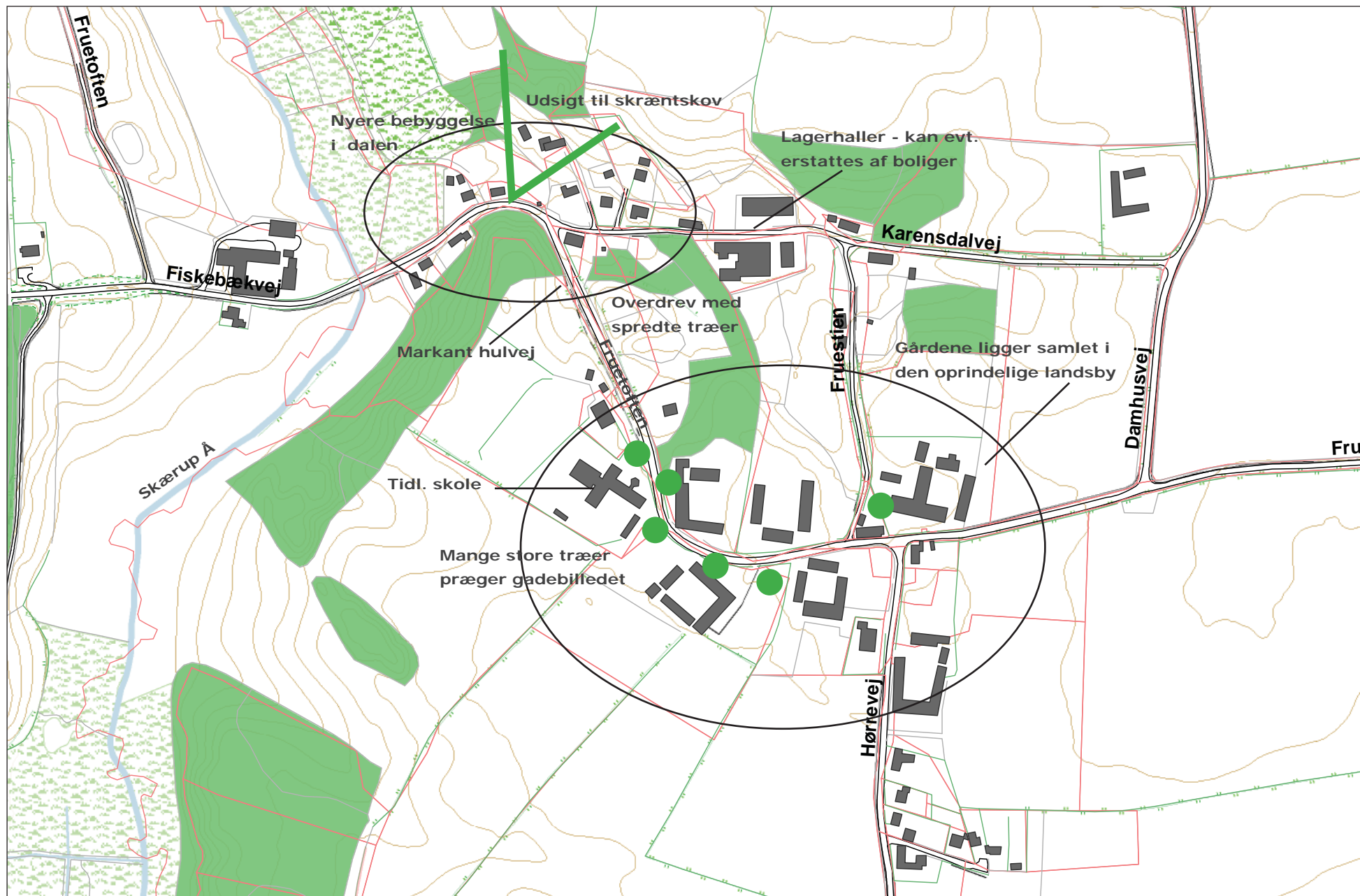
Vigtigt at bevare

Vejprofiler, levende hegn, store træer, grønningen syd for Fruestien, gårdenes længer og stuehuse, samt bygningernes placering på de enkelte grunde.

Vigtigt at forbedre

Gårdenes vedligeholdelse. Dette kan kun lade sig gøre ved at finde nye funktioner til længerne.

Eksisterende forhold

Temaplan for mindre landsbyer

Endelig vedtaget 20.09.2012

Mål og retningslinjer

Mål

Målet med denne temaplan er at sikre, at landsbyerne fortsat kan være levende lokalsamfund, samtidig med at de kvaliteter, som kendetegner dem, bliver bevaret. Det gælder såvel de bygningsmæssige som de landskabelige kvaliteter.

Retningslinje

Udstykning og opførelse af ny bebyggelse, der kræver zonetilladelse, må kun ske efter principperne, der fremgår af kortbilaget til den enkelte landsby.

Dog må der opføres ny bebyggelse til erstatning for bebyggelse, der nedrives, såfremt omfang og placering er uændret, ligesom der må opføres mindre tilbygninger til eksisterende bygninger. Haver kan udstykkes, medmindre det modsatte er angivet på kortet.

Kommuneplantillæggets retsvirkninger

Ifølge Planlovens §12 skal Kommunalbestyrelsen virke for kommuneplanens gennemførelse. §12. stk. 1 og stk. 2 gælder ikke i landzone. Dette kommuneplantillæg gælder kun for arealer i landzone.

Redegørelse

Denne temaplan (kommuneplantillæg nr. 34) erstatter følgende dele af Kommuneplan 2009-2021 for Vejle Kommune:

- Afsnittene "Mål for landsbyerne" og "Rammer for landsbyerne" under "Generelle mål og rammer landsbyerne og det åbne land"
- Rammebestemmelserne for områderne 99.L.1, 99.L.2, 99.L.3 99L, 4 99.L.5, 99.L.6, 99.L.7, 99.L.8, 99.L.9, 99.L.10, 99.L.11, 99.L.12, 99.L.13, 99.L.14, 99.L.15, 99.L.16, 99.L.17, 99.L.18, 99.L.19, 99.L.20, 99.L.21 99.L.22, 99.L.23, 99.L.24 99.L.25, 99.L.28, 99.L.29, 99.L.30, 99.L.31, 99.L.32, 99.L.33, 99.L.34, 99.L.35, 99.L.36, 99.L.37

Der er ikke angivet en bebyggelsesprocent i de enkelte rammer. I stedet henvises til de generelle bebyggelsesregulerende bestemmelser, således at bebyggelsesprocenten afhænger af den konkrete anvendelse.

Eksisterende virksomheder kan fortsætte driften uændret. Ved udvidelse og/eller driftmæssige ændringer skal det dokumenteres, at udvidelsen/ændringen kan indpasses i området.

Ved etablering af boliger i umiddelbar nærhed til eksisterende virksomheder skal det vurderes, om boliger kan indpasses og hvilke eventuelle foranstaltninger der skal foretages – f.eks. støjafskærmning.

Ord og begreber

Bedre Byggeskik: Bedre Byggeskik kan næppe kaldes en egentlig stilart, men er mere en helhedsorienteret indstilling til arkitektur og en folkelig bevægelse med fokus på stilfærdig saglighed, solidt håndværk og 'ærlige' materialer.

Tendensen opstod i 1915 i form af Landsbevægelsen "Bedre Byggeskik", der havde en klar vision om at få kvaliteten tilbage i byggeriet og opbygge en ny byggeskik med stærke rødder i dansk tradition. Initiativet kom i forlængelse af Akademisk Arkitektforenings "Tegnehjælpen", som gav prisbillig, arkitektfaglig rådgivning til bygherrer og bygmestre fra 1907.

Blokudskiftning: Ejerlavet opdeltet i bloklignende lodder, hvorpå den enkelte gård flyttedes ud midt på loddet. Ved blokudskiftning af en landsby opløstes landsbyen helt.

Ejerlav: Matrikulær enhed med sammenhæng med det historiske landsbyfælleskab. Bruges også til at betegne en landsby og dens tilhørende marker.

Forte: I landsbyfællesskabets tid var forten et fælles ubebygget areal beliggende midt i landsbyen. Her kunne landsbyens gadekær ligge. Forten var byens samlingssted, bl.a. for landsbyens oldermandsdrag, og i det daglige blev husdyrene drevet ind fra græsningsarealerne til bl.a. malkning og lukket inde her for natten. Derfor var forten enten indhegnet, eller også lå gårdenes længer så tæt ud til bygaden, at de samtidig fungerede som hegning. Forten har oprindeligt været friholdt for bebyggelse, men kan senere være blevet helt eller delvist bebygget.

Gesims: Vandret markering i murværk eller puds af etageadskillelse eller som afslutning mod taget. Blev typisk brugt i huse og gårde i mursten opført frem til ca. 1960. Mange gesimser er ødelagt eller skjult i forbindelse med udskiftning af tag hvor man har ønsket at give huset et mere moderne udtryk.

Historicisme: I denne periode (1850 – 1910) genbrugte man mange af de tidligere stilperioders arkitektur og blan-

dede dem, så et hus kunne have elementer af både gotik, renæssance, barok og klassicisme. Industrialiseringen medførte, at der blev indført mange nye materialer i byggeriet, f.eks. tegl, mursten, portlandcement, gipsstuk, støbejern og terrakotta.

Kamudskiftning: Variation af stjerneudskiftningen som blev brugt, hvor gårdene lå langs en vej så det var muligt at lave rektangulære jordtilliggende uden at flytte gårdene ud.

Klassicisme: Se nyklassicisme.

Landsby: En fritliggende bebyggelse, der er opstået på grundlag af landbrug. Landsbyen er oftest opstået før udskiftningen og har fra begyndelsen bestået af gårdbebyggelser. Med tiden kan der være kommet huse til bebyggelsen.

Landsbymiljø: Det fysiske miljø skabes i samspil af bygninger, der i skala og placering forholder sig til bygaden og de omkringliggende bygninger, beplantningen der som lægger har en vigtig funktion i byen, de krumme gadeforløb, rummene mellem bygningerne, landsbyens grænser mod det åbne land, der ofte udgøres af en blød overgang mellem bebyggelse, haver og højere lægivende beplantning.

Længehus: Et aflangt smalt hus uden kælder og med sadeltag. Typens historie går helt tilbage til jernalderen, men den er opført helt op til omkring 1900. Fra middelalderen oftest i bindingsværk og med stråtag. De er ofte for smalle til, at der kan være en brugbar tagetage selvom taget har 45 graders hældning. Før ca. 1860 den eneste form for hus i udenfor de større byer.

Murermestervilla: Kaldes også bygmesterhus. Er ofte udført med inspiration fra Bedre Byggeskik (se ovenfor) Murermestervillaer er typisk opført i perioden 1920-1930 og er et lille (typisk ca. 50 m² i grundplan) muret hus i røde sten og med rødt tegltag uden udhæng. Taget har ofte halvvalm (gavlen går ikke helt op til tagryggen, men er skåret skråt af)

Mange har senere mistet halvvalmen og fået udhæng i forbindelse med udskiftning af taget. Huset har kælder og udnyttet tagetage. Grundplanen er næsten kvadratisk og bygget op omkring en central skorsten, idet centralvarme

ikke var almindeligt dengang. Opførelsen af murermestervillaer tog fart i perioden 1922-1927 hvor der var mulighed for at optage statslån til sådanne mindre villaer.

Nationalromantik: Nationalromantik er en betegnelse for en byggestil i perioden ca. 1890 til 1910. Elementer fra nordisk vikingetid blev koblet med stilelementer fra italiensk renæssance. Materialerne skulle have et dansk eller nordisk præg, hvorfor de foretrukne materialer i Danmark blev tegl (især rød) til mursten og tagsten, granit (fra Bornholm) til sokler, trapper og skulpturel udsmykning og træ til tagkonstruktioner. Nationalromantikens hovedværk er Københavns Rådhus.

Nyklassicisme: Der har været flere nyklassicistiske bølger i dansk arkitektur. Den seneste optrådte i begyndelsen af 1900-tallet frem til ca. 1930. Her vendte arkitekterne blikket bagud i arkitekturhistorien mod den antikke arkitektur. Centrale værker i Danmark inden for denne strømning er Faaborg Museum (1915) af Carl Petersen og Politigården i København (1918-23) af Hack Kampmann og Aage Rafn. Kendetegnende for stilen er bl. a. symmetri og en strengt rytmisk placering af vinduerne og enkelheden. De rene former og lige linjer var en reaktion på historicismens blandede stilarter.

Parceludskiftning: En mindre konsekvent udskiftning af jorden, hvor hver gård fik flere forskellige lodder.

Patriciervilla: Patricier betyder overklasseborger, og det var dem, der havde råd til at bygge villaer i perioden 1860-1920. Patriciervillaerne var ofte bygget i historicistisk stil med enkel udsmykning, og en typisk patriciervilla er stor, hvid og har sortglaseret tegltag.

Sadeltag: Tag der har samme hældning til begge sider, og er symmetrisk omkring en tagryg.

Stationsby: By der er opstået omkring en jernbanestation. Ofte ligger der en landsby med samme navn i nærheden. Stationsbyer har en række fælles træk, som normalt ikke findes i egentlige landsbyer, f. eks. hjørnehuse og sammenbyggede huse i gadelinje. De er typisk vokset op i perioden 1870-1930.

Stjerneudskiftning: Udskiftning hvor gårdene blev liggende i landsbyen, men fik samlet deres jord i kileformede stykker så skellene dannede en stjerne, mens selve landsbyen forblev intakt.

Vejkrydsby: By opstået i slutningen af 1800-tallet eller begyndelsen af 1900-tallet, hvor to eller flere veje mødtes. Byen havde typisk en række servicefunktioner som købmandsforretning, mølle, mejeri, skole, el-værk m.v. Byggeskikken minder om stationsbyerne, der opstod i samme periode. Variationer af denne bytype er mølleby, mejeriby m. v.

Udskiftningen: Den proces under Landboreformerne fra 1700–1850, hvorunder landbrugsejendomme flyttede fra landsbyerne ud til de pågældende landbrugsejendommers nye markarealer. Typisk blev en eller to gårde liggende, dog valgte man i mange landsbyer at lave en udskiftningsform, hvor gårdene blev liggende i landsbyfællesskabet, som f.eks. stjerneudskiftning

Mere viden

Bor du i en historicistisk villa? En nationalromantisk tjenestebolig eller i et stykke kvalitetsbyggeri inspireret af bevægelsen for bedre byggeskik?

På www.bygningskultur.dk kan du gå ind under typiske træk i forskellige byggetraditioner og få tips om, hvordan du vedligeholder og bevarer husets værdiskabende historie.

På www.genanvendgaarden.dk findes flere gode eksempler på modernisering og funktionsfornyelse i gamle ejendomme på landet og i landsbyer.

Læs om byggetraditioner på landet og muligheder for at forene det moderne med det traditionelle i Vejle Kommunes pjece "Bevaring af landhuse" som kan ses på www.plan.vejle.dk

En liste over kontaktpersoner og foreninger i landsbyerne kan ses på www.lokalsamfund.vejle.dk

Det istandsatte FASTER Andelsmejeri i landsbyen Astrup

Sådan genoplivede beboerne i Astrup det gamle mejeri

I landsbyen Astrup ved Skjern tog lokale ildsjæle affære, efter at de i en årrække havde set landsbyens nedlagte andelsmejeri forfalde. Lokale kræfter har genoplivet den forfaldne bygning og sat den i drift ved hjælp af frivillige hænder, der arbejder selvstændigt og gør, hvad de er bedst til.

Genoplivning af det gamle mejeri

Da FASTER Andelsmejeriet lukkede produktionen i 1999, var det slutningen på en betydningsfuld del af området historie. I en årrække blev bygningsanlægget brugt til opbevaring af skrot og gamle biler, men i 2007 købte den nystiftede "Foreningen FASTER Andelsmejeri" den smukke gamle Bedre

Byggeskik mejeribygning, der var ved at udvikle sig til et spøgelseshus.

Ildsjælene nedsatte en arbejdsgruppe samt en bestyrelse, som udarbejdede planer for bygningernes indretning og fremtid og skulle realisere projektet.

Projektet er hjulpet godt på vej af FASTER Andelskasse, som har bidraget med udarbejdelsen af budgetter, beregninger og ikke mindst stillet de nødvendige lån til rådighed for foreningen. I forbindelse med fundraisingen erfarede projektgruppen, at det var en fordel at søge de store puljer først; for når først de kom i hus, kunne den Lokale Aktionsgruppe supplere med midler. Efter en mindre arkitektkonkurrence blev Arkitekt Claus Bødtker udvalgt til restaureringsopgaven, og i fællesskab med foreningen blev FASTER Andelsmejeri restaureret.

Lektiecafe i det gamle mejeri

Driften af Andelsmejeriet

Da foreningen overtog mejeriet, fortsatte de lejemålet med styreboligen, som i dag fortsat fungerer som beboelse. Resten af lokalerne lejes ud til forskellige formål, blandt andet købmand, specialbutikker og udstillingsskulptur. "Det, at lejerne er lokale foreninger, giver en vis frihed i forhold til at regulere huslejen, da de lokale kræfter gerne vil have, at livet i mejeriet fortsætter," forklarer bestyrelsesmedlem i Foreningen FASTER Andelsmejeri, Jørgen S. Madsen.

Selvorganiserede frivilligrupper skaber ejerskab

Vedligeholdelsen af udenomsarealer og mejeritorvet i FASTER Andelsmejeri udføres af frivillige, der er grupperet i såkaldte

'bander'. "Det bidrager til et større ejerskab til projektet," forklarer Jørgen S. Madsen og påpeger, at det er vigtigt, at de frivillige bliver selvorganiserende, så der ikke er en formand, der skal styre de aktiviteter, der sættes i gang. "Der er ingen, der har lyst til at være den, der skal ringe rundt og bede om at få folk ud. Enhederne skal være selvorganiserende, og der skal være et socialt element, hvor de frivillige også føler, de får noget igen."

Foreningen er opmærksom på at for at holde de mange frivillige ved ilden, skal alle have mulighed for at løse opgaver, der passer til deres lyster og kvalifikationer. Projektet har fra starten været båret af stærkt lokalt foreningsarbejde, og

initiativtagerne har skabt et bredt samarbejde med sparring fra mange aktører, herunder erhvervslivet, kommune, Region Midtjylland, diverse fonde, eksperter og andre nøglepersoner. I dag har foreningen cirka 100 husstande som medlemmer, hvoraf mange i projektperioden også har bidraget med frivilligt arbejde til løsning af projektets forskellige opgaver. Igen er mejeriet ved at udvikle sig til et omdrejningspunkt for den lille landsby.

Data om projektet

Vision:

At omdanne et historisk mejeri til et levende centrum med fokus på erhverv og kultur i landsbyen.

Organisation:

Foreningen FASTER Andelsmejeri (FFA)

Samlet budget:

Ca. 8,8 mio. kr.

Projektperiode:

2007–2011.

Beliggenhed:

Ringkøbing-Skjern Kommune

Kontakt:

Formand Poul Junge,
tlf. 9736 4312.

Bestyrelsesmedlem Jørgen S. Madsen, E-mail:
madbak@mail.tele.dk, tlf. 6094 3375

Læs mere om projektet: www.faster-astrup.dk

Kilde: byggerietsildsjaele.dk/inspiration/faster-andelsmejeri

